

PROF. DR. SELİM ÇETİNER

Sabancı Üniversitesi
selim.cetiner@tematik.com.tr

Bir toplantının ardından

Uluslararası katılımlı Tarımsal Biyoteknoloji ve Biyogüvenlik Sempozyumu çerçevesinde gerçekleştirilen toplantıyla biyogüvenlik regülasyonları değerlendirildi. Türkiye'yle ilgili tablo ise GDO tartışmalarının hala bilimsellikten uzak olduğunu bir kez daha ortaya koyuyor.

Çoğu ülkede kanunlar ve hatta anayasalar yapılırken belirli bir süre geçtikten sonra yeniden gözden geçirmeyi öngören maddelerin bulunması yaygın bir uygulama. Bizde ise bu tip gözden geçirme kültürü olmasa da, kanunların belli kesimlerin talepleri doğrultusunda günlük ihtiyaca göre değiştirilmesi daha yaygın görülüyor.

Sadece ulusal kanunlar değil uluslararası antlaşmalarda da bu tip gözden geçirme hükümleri söz konusu olabiliyor. Nitekim Türkiye'nin de taraf olduğu Uluslararası Kartagena Biyogüvenlik Protokolü'nün 35. maddesi bunun iyi bir örneğini oluşturuyor. Buna göre protokolün yürürlüğe girmesinden beş yıl sonra ve bunu takip eden yine beş yılda bir uygulamaların ve hatta eklerinin gözden geçirilmesi öngörülüyor.

Bakanlıkların sempozyuma ilgisi yoğundu

Bizim Biyogüvenlik Kanunu 26 Eylül 2010 yılında yürürlüğe girmiş olmakla beraber, herhangi bir gözden geçirme hükmü içermediğinden bu durumu gündeme getirmek yine bize düştü. Aslında 2003 yılından beri Sabancı Üniversitesi'nde iki yılda bir 11 Eylül'de (Kartagena Biyogüvenlik Kanunu'nun yürürlüğe girişi) düzenlemekte olduğumuz uluslararası katılımlı Tarımsal Biyoteknoloji ve Biyogüvenlik Sempozyumu çerçevesinde planladığımız bu toplantıyı, 7 Haziran seçimleri sonucu oluşan siyasi belirsizlik nedeniyle 12 Kasım tarihinde ve 20 kişinin katılacağı daha ufak ölçekli bir yuvarlak masa toplantısı şeklinde Ankara'da düzenlemenin daha uygun olacağını düşündük. "Biyogüvenlik Regülasyonlarının Gözden Geçirilmesi ve Değerlendirilmesi" başlıklı bu yuvarlak masa toplantısının amacı, gerek bürokrasiden gerekse özel sektörden konuyla ilgili temsilcileri bir araya getirerek gözden geçirme konusunun önemine ve metodolojisine yönelik bilgiler vermek ve görüş alışverişinde bulunmaktı. Sonuçta, Biyo-

Sadece Türkiye'de değil birçok ülkede biyoteknolojinin sunduğu olanaklardan ziyade, popülist bir yaklaşımla GDO öcüsüyle uğraşmak zorunda kalan siyasetçilerin ortaya koydukları tavır bu teknolojiden yararlanmak için ciddi bir siyasi iradeyi zorunlu kılıyor.

güvenlik Kanunu'nu hazırlayanlar pek piyasada görünmeseler de, uygulayan bürokratlar ve bu uygulamalardan olumsuz etkilenen sektör temsilcileri hemen hergün karşı karşıya geliyorsa da durum sağır diyaloğundan ya da "yassah hemşerim" seviyesinden öteye geçmiyordu. İlginç bir şekilde toplantıya ilgi beklediğimizden çok daha fazla oldu; yirmi kişi olarak tasarladığımız toplantıya elliye yakın kişi katıldı. Bunun önemli bir kısmının Bakanlıklardan ve Biyogüvenlik Kurulu'ndan olması sevindirici olmakla beraber, sektör temsilcilerinin katılımı ise oldukça düşüktü.

Toplantıya konuşmacı olarak, şimdiye kadar 50'den fazla ülkede Biyogüvenlik mevzuatını oluşturmada danışmanlık yapmış olan Gent Üniversitesi'nden Piet van der Meer, FAO Avrupa ve Orta Asya Tarımsal Araştırma ve Biyoteknoloji sorumlusu Dr. Nevena Alexandrova, Wageningen Üniveritesi Tarımsal Ekonomi ve Kırsal Politikalar Bölüm Başkanı Dr. Justus Wesseler ve Hollanda GDO Referans Laboratuvarı RIKILT'ten uzman araştırmacı Dr. Theo Prins katıldı. Açılış konuşmasını da Biyogüvenlik Kanunu Sekreteryasını yürütmekte olan Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarımsal Politikalar ve Araştırma Genel Müdürü Doç. Dr. Masum Burak yaptı.

Üst düzey temsilciler eksik

Genel bir durum değerlendirmesi yapan Burak, Biyogüvenlik Kanunu ile ilgili genel bir özeti ardından, şimdiye kadar verilen GDO izinlerinin sayısını, bilimsel değerlendirmelerin nasıl yapıldığını, Biyogüvenlik uzman havuzunda 300 kadar bilim insanı bulunduğunu anlattı ancak uygulamada yaşanan sıkıntıları dile getirmemeye özen gösterdi. Aslında, Biyogüvenlik Kanunu ve uygulamalarından kaynaklanan sıkıntıları dile getirecek özel sektör temsilcilerinin üst düzeyde temsilinin olmaması toplantının belki de en önemli zayıf tarafıydı.

Bununla beraber, Piet van der Meer yapmış olduğu sunumda dünyada uygulamada bulunan Biyogüvenlik mevzuatı oluşumunun geçirdiği 40 yıllık süreci özetleyerek, AB ve ABD ülkelerindeki temel biyogüvenlik anlayışı çerçevesini ve bunun Kartagena Biyogüvenlik

Protokolü, Dünya Ticaret Örgütü, Arhus Konvansiyonu gibi uluslararası antlaşmalardaki yansımalarını anlattı. Bu arada, dünyadaki biyogüvenlik kanunlarında olmazsa olmaz koşulları ve tabii ki bilimsel risk analizine dayanan bir risk değerlendirmesinin önemini vurguladı. Daha önceki yazılarımı okuyanlar, bırakın bilimsel risk değerlendirmesini esas almayı, bizim Biyogüvenlik Kanunu'ndaki bazı tanım ve kavramın dahi AB mevzuatı ve Kartagena tanımlarından farklı olduğunu hatırlayacaklardır. Örneğin, Biyogüvenlik Kurulu tarafından oluşturulan biyogüvenlik uzman havuzunda 300 kadar uzmanın bulunması ile övünmek, Kartagena Protokolü çerçevesinde oluşturulan uzman kriterlerinden bihaber olduğumuzun ifşasından başka bir anlam taşıyor.

Gerçekçi ve uygulanabilir stratejiler

FAO temsilcisi Dr. Nevena Alexandrova, sürdürülebilir tarımsal üretim için modern biyoteknolojik yöntemlerin sağlayacağı katkının 1992 Rio Konvansiyonu'nda zabitlara geçtiğini ve bunun kalkınmakta olan ülkelere daha etkin aktarımı için bir dizi tedbir önerildiğini anlattı. Diğer bir ifade ile biyoteknolojinin sunduğu olanaklardan maksimum düzeyde yararlanılırken, risklerin en az düzeye indirilmesi için tedbirlerin zaten öngörüldüğü ve bunun için de Kartagena Biyogüvenlik Protokolü oluşturulduğunu vurguladı.

Sadece Türkiye'de değil birçok ülkede biyoteknolojinin sunduğu olanaklardan yararlanmak yerine popülist bir yaklaşımla GDO öcüsüyle uğraşmak zorunda kalan siyasetçilerin biyoteknoloji ile ilgili gerçekçi ve uygulanabilir stratejilerin oluşturulması için daha yoğun çaba göstermeleri gerekli. Bundan bir süre önce yazmış olduğum gibi, modern biyoteknoloji ürünü GDO'ları öcü gibi görüp öte yandan da biyoteknoloji stratejisi ve eylem planı hazırlarsanız bu gerçekçi bir yaklaşım olmaz; olsa olsa milyonlarca doları adı Biyoteknoloji Merkezi olan işlevsiz inşaatlara gömersiniz.

GDO yasağının ekonomik etkileri

Wageningen Üniversitesi Tarımsal Ekonomi ve Kırsal Politikalar

Siyasi irade, Biyogüvenlik Kanunu üzerinde değişiklik yapmak isterse, bu değişiklik yapılmadan önce hem üretimin hem de ithalatın kısıtlanmasının ekonomik etkilerinin bilimsel/rakamsal olarak araştırılması herhalde daha akılcı olacaktır.

Bölümü başkanı Prof. Dr. Justus Wesseler biyoteknolojinin ekonomik etkileri konusunda en yetkin araştırmacılardan birisi. Bu konuda son 20 yılda yürütülen AB projelerinin hemen tamamında görev almış bulunuyor. Yapmış olduğu sunumda, biyoteknoloji ürünü GDO'ların ekiminin yasaklanmasının ekonomik açıdan getirdiği olumlu/olumsuz etkilerin bilimsel olarak nasıl değerlendirileceğine ilişkin modelini anlattı. Burada dikkate alınması gereken sadece üretime yönelik girdi maliyetleri değil, fiyatlardan uluslararası rekabete ve diğer sosyo-ekonomik etkilere yönelik parametrelerin hesaplamaya dahil ediliyor olması. Toplantı katılımcıları sunumu nasıl algıladı bilemiyorum ama katılımcılar arasında bulunan tarımsal ekonomi uzmanı meslektaşım Prof. Dr. Alper Güzel modelin fevkalade iyi oluşturulduğunu ve olumlu/olumsuz etkilerin bu modelle sağlıklı bir şekilde ortaya konulabileceğini ifade etti. Bu konuda bizim yaptığımız çalışma 2009 yılında ansızın yürürlüğe konan GDO yönetmeliği ve bir yıl sonra çıkan Biyogüvenlik Kanunu'nun GDO içeren ürünlerin ithalatı sırasında yaşanan sıkıntıların hayvancılık ve gıda sektörü üzerindeki ekonomik etkileri üzerine odaklanmış ve 2012 yılında yayımlanmıştı. Bu araştırmaya göre bu sıkıntılar yılda 1 milyar dolar mertebesinde bir kayba neden oluyordu. Bu rakam, GDO'ların Biyogüvenlik Kanunu tarafından yasaklanmış olmasının üreticiler ve Türkiye ekonomisi üzerinde yarattığı kayıpları kapsamıyordu.

Siyasi irade, Biyogüvenlik Kanunu üzerinde değişiklik yapmak isterse, bu değişiklik yapılmadan önce hem üretimin hem de ithalatın kısıtlanmasının ekonomik etkilerinin bilimsel/rakamsal olarak araştırılması herhalde daha akılcı olacaktır. Aksi halde "Bizim zengin biyoçeşitliliğimiz var" gibi kulağa hoş gelen boş gerekçelerle ekimi yasaklamak çağdaş cehaletin güzide örneklerinden birisi olmaya devam edecektir.

Analizler az ama etkili

RIKILT, Wageningen'de yerleşik uluslararası yetkinliğe sahip bir GDO analiz merkezi olsa da, görev tanımı GDO dışında gıda ve yem ile ilgili geniş bir alanı kapsıyor. Bu itibarla da 230 kadar uzman çalışanı var. Dr. Theo Prins RIKILT'i ve çalışma konularını anlattıktan sonra DNA bazlı GDO tespit yöntemlerine, sıkça karşılaşılan yanlış analiz sonuçlarına ve bunların nasıl engelleneceğine dair özet bilgiler verdi. Benim dikkatimi çeken en önemli noktalardan bir tanesi bir yılda yapılan analiz sayısının azlığı ancak buna karşın yapılan analizin derinliği idi. Şöyle ki; Hollanda AB ithal limanlarının en büyüklerinden

biri ve yılda Türkiye'nin ithal ettiği GDO içeren ürünlerin en az 10-15 kat fazlasını ithal ediyor. Buna rağmen bir yılda yapılan GDO analiz sayısı ancak üç yüz kadar. Bizde ise en son rakama göre 41 tane akredite laboratuvar olduğu ifade ediliyor ve yapılan günlük analiz sayısı 300 civarında. Şimdi bu rakamları karşılaştırıp, "Burada bir yanlışlık yok mu?" diye sorgulamak yerine "Biz bunları zaten gayet güzel yapıyoruz" demek ne kadar gerçekçi? Bu hususu çok samimi bir şekilde sorgulamamız gerekiyor. Ya Hollandalılar bu işi bilmiyor ya da biz onların gördüğü bazı detayları görmek istemiyoruz. Diğer bir anlatımla, Biyogüvenlik Kanunu ve uygulamalarından kaynaklanan aksamaların düzeltilebilmesi için Kanunun bazı maddeleri kadar uygulamayla ilgili, yani örnek almadan GDO analizlerine kadar her gün yaşanan yanlışlıkların acilen ortaya konulması gerekiyor.

GDO tartışmaları bilimsel değil siyasi

Toplantı sonrası gelen sorular ve yapılan yorumlar, Biyogüvenlik Kanunu ve uygulamalarının tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini bir kez daha ortaya koydu. Tabii ki bu konuşmalar, bir günlük kısa bir toplantı ile Türkiye'deki Biyogüvenlik Kanunu ve uygulamalarını masaya yatırmak iddiasında değildi. Toplantının amacı, Biyogüvenlik Kanunu ve uygulamalarını gözden geçirirken, bu temel bilimsel veriler ışığında ortaya konulan yöntemlerden faydalanılması gerektiğine dikkati çekmekti. Aksi halde, yani Biyogüvenlik Kanunu hazırlanıp kanunlaşırken olduğu gibi deve kuşu titizliği ile bilimsel gerçeklerden uzak, kişisel ve siyasi çıkarlarımıza göre hareket edersek, yapılan değişiklikler muhtemelen eskisini de aratacaktır.

Son olarak ifade etmek istediğim nokta tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de GDO tartışmalarının bilimsel olmaktan ziyade tamamen siyasi olması. Biz bilimcilerin görevi elimizden geldiği kadar tartışmaları bilimsel zemine çekmek, bürokratlara ve siyasilere bilimsel bilgiler ışığında yol göstermek. Bu önerilerin kabul edilip edilmemesi siyasi iradenin tercihi ise de, sonuçta ekonomik yükü çekecek sektör paydaşlarının ve kamuoyunun bu konuda bilinçlendirilmesi de herhalde yararlı olacaktır. ■